

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUIFD), 6 (11): 196-201

Kitap Tanıtımı / Revever Book

Geliş / Received: 15/05/2019
Kabul / Accepted: 24/06//2019

ŞİA'DA İÇ ÇATIŞMA

Musa el-Musevî, çev. Abdullah Ünal, (İstanbul: Mevsimler Kitap, 2017), 168 sayfa.

Feyza DOĞRUYOL*

Şîî düşünceye kendi içerisinde yöneltilen itirazlar ve yazılan reddiyeler Ali Şeriati, Ahmed el-Katib, Hücetullah Nikûî gibi müellifleri akla getirirse de Prof. Dr. Musa el-Musevî de kendi mezhebine özeleştiride bulunan güçlü isimlerden biri olarak bahse değerdir. Onu bahsi geçen diğer müelliflerden ayıran husus Şîî taklit mercî Seyyid Ebû'l-Hasan el-Musevî el-İsfehânî'nin (ö. 1946) torunu olmasıdır. el-Musevî babasının, dedesinin huzurunda camiide iken öldürülmesi ve bu saldırının dedesinin ıslahatçı bazı fikirlerine yönelik olarak gerçekleştirilmesi sebebiyle Şîa'nın bazı itikadi ve ameli meselelerini tashih etmek üzere bir eser kaleme alma gereği duyduğunu belirtmektedir. *es-Şîa ve't-tashîh: es-Sira' beyne's-şîa ve't-teşeyyu'* ismini verdiği bu eserini 1987 yılında kaleme almış; ülkemizde ise basımı ilk defa 1995 yılında *Şîa ve Şîîlik Mücadelesi* ismiyle yapılmıştır. Tanıtımını yapmakta olduğumuz 2017 tarihli nüsha ise tercümesi Doç. Dr. Abdullah Ünal tarafından yapılarak *Şîa'da İç Çatışma* ismiyle farklı bir yayınevince tekrar basılmıştır. Aynı zamanda felsefe profesörü olan Musa el-Musevî'nin felsefe eserlerinin yanında İran İslam Devrimi'ni eleştirdiği *es-Sevratü'l-bâise* isimli bir eseri daha bulunmaktadır.

İşaret edildiği gibi Musa el-Musevî'ye benzer şekilde Şîa'nın temel bazı düşüncelerine ve bazı mezhebi uygulamalarına yöneltilen eleştiriler için başvurulabilecek isimler ve eserleri ise; Ayetullah Muhammed Hasan Şerîatsankalcî (ö. 1943) ve eseri *Tevhîdü'l-ibâde*; Ali Şeriati (ö. 1977) ve Türkçe'ye de kazandırılan eseri *Teşeyyu'-i 'Alevî Teşeyyu'-i Şafevî*; Hücetullah Nikûî ve eseri *Nazariyyetü'l-imâme fî mîzânî'n-nakd* ve Ahmed el-Katib ve Türkçe'ye çevrilmiş eseri *Tetavvüru'l-fikri'siyâsî es-Şîî* şeklinde sıralanabilir.

* Arş. Grv. Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, e-mail: fdogruyol@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0001-9957-1046

Musa el-Musevî Şîî düşüncede problemlî gördüğü hususlarda tashihte bulunmak üzere kaleme aldığı bu eserini başta Şîa'nın aydınları olmak üzere "kültürlü ve özgür düşünceli Şîî evlatlarına" hitaben yazdığını belirtmektedir. Şîa'nın bugün benimsemiş olduğu ve mezhebi diğer İslam mezheplerinden ayıran nas ile tayin, masumiyet, takiyye, bedâ, rec'at gibi itikadi hususların yanı sıra namazların cem'i, mut'a nikâhı, humus, Cuma namazı, kabir ziyaretleri gibi pratik boyuttaki hususlarda da Şîa'ya ağır eleştiriler yöneltmekte, mezhep içerisinde bu konuların tartışmaya açılması ve bozuk gördüğü uygulamalar konusunda tashih çağrısında bulunmaktadır.

Eser Şîî inanç ve uygulamaları tashih etme amacının yanı sıra, Şîa ve Ehl-i Sünnet arasında asırlardır süren mezhepsel gerilimin ve ihtilafın temelini sorgulayarak bu ihtilafın sonlandırılması şeklinde bir amaca da sahiptir. Yazar Şîa ve Ehl-i Sünnet arasındaki ihtilafın kaynağının Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin hilafete diğerlerinden daha layık olduğu şeklindeki görüş değil İmâmîyye Şîası'nın Hulefâ-yi Râşidîn'e karşı benimsediği olumsuz tutum ve tahkir düşüncesi olduğunu belirtmektedir.

Yazara göre Şîî düşüncedeki bütün sapmaların temel sebebi on ikinci imam ile insanlar arasında bağ kuran son sefirin de vefatıyla başlayan büyük gaybetle birlikte ortaya çıkmış Şîa ve Şîîlik arasındaki çatışmadır. Ali Şeriatî'nin Ali Şîası - Safevî Şîası ayrımını akla getiren Şîa ve Şîîlik ayrımı eserde iki çatışma dönemi şeklinde belirtilmiş, ilk çatışma dönemi büyük gaybetle, ikinci dönem ise Safevî Devleti'nin hâkimiyeti ile başlatılmıştır.

Eser, takdimin ardından İmamet ve Hilafet, Takiyye, İmam Mehdi, Aşırılık, İmamların Kabirlerini Ziyaret, Aşure Günü'nde Kama Vurmak, Üçüncü Şehadet, Geçici Evlilik, Hüseyin Toprağına Secde Etmek, Terör, Cuma Namazı, Kur'ân'ın Tahrihi, Namazları Cem Etmek, Rec'at, Bedâ ve Kabul ve Red Arasında Tashih şeklindeki alt başlıklara ayrılmıştır.

Yazar Şîa ve Ehl-i Sünnet arasındaki en önemli tartışma konusunun **hilafet ve imamet** olduğuna dikkat çekmektedir. Bu konu, imametın Ali evladının hakkı olduğu ve onlar kanalıyla on ikinci imama kadar devam ettiği düşüncesini ifade ettiğinden Şîî düşüncenin temelinde oturtulabilecek bir öneme sahiptir. İmâmîyye Şîası'nı diğer Şîî fırkalardan ayıran bu hususta İmâmîyye Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin imametinin Allah tarafından tayin edildiği, onun yerini alan halifelerin ise gasıp olduğu düşüncesindedir. el-Musevî birtakım deliller getirmek suretiyle Hz. Ali'nin bu işe en layık kişi olmakla birlikte ilahi bir nasla tayinin söz konusu olmadığını ispat etmeye çalışmaktadır. Şîî imamet düşüncesine oldukça muhalif bazı iddialar içeren bu görüşlerini yazar çoğunlukla *Nehcül-Belağâ*'dan aldığı rivayetler ile desteklemektedir. İlk üç asırdaki Ali taraftarlığının nasla tayin iddiasını ifade

etmediğini söylemekte, Hz. Ali'nin imamete daha layık olmasına rağmen Müslümanların Hulefâ-yi Râşidîn'e biat etmesinin ardından onun da halifelere biat ettiğine dikkat çekmektedir. Yazar, on birinci imam döneminde dahi henüz halifeler aleyhinde ve nasla tayine dair bir rivayete rastlanmadığını iddia etmektedir.

Yazar Hz. Peygamber'den sonra hilafete hem Müslümanların Ali'yi layık görmesi hem de Ali'nin bu iş için kendisini öncelikli görmesi hem de Hz. Peygamber'in gönlünde böyle bir arzunun bulunmasını doğal karşıladığını belirtmektedir. Ali'yi hilafete daha layık görmekle onun ilahi bir nasla tayin edildiği fikri arasındaki farka dikkat çeken yazara göre Hz. Peygamber de gönülden onun halife olmasını istemiş olsa bile kendi isteği ve düşünceleri ile Hz. Ali'yi seçmeleri için ümmeti zorlamamıştır.

el-Musevî'nin eleştirdiği hususlardan bir diğeri **takiyye**'dir. Ona göre takiyye düşüncesi tıpkı nasla tayin fikri gibi büyük gaybet sonrasında ortaya atılmış ve bununla mezhebin gizli çalışabilmesi amaçlanmıştır. Yazar takiyye fikrini kabul ederek Şîa'nın kendisini küçük düşürdüğünü belirtmekte, imamların takiyyeyi benimsemediklerini hayatlarından örnekler vermek suretiyle delillendirmektedir. Ona göre Hz. Hüseyin'in öldürüleceğini bilerek başkaldırması ve sonucunda yaşanan hadisenin takiyye ile bağdaşan hiçbir yönü yoktur. Yazar Şîi alimlere takiyyeyi bırakarak bunun bir yalan ve Müslümanları kandırma ameliyesi olduğunu kabul etmeleri çağrısında bulunmaktadır.

el-Musevî Şîa'nın İmam Mehdi'nin arkasına sığınarak **humus** ve **Velayet-i Fakih** şeklinde iki büyük bidati benimsediğini belirtmiştir. Ona göre ayette açık bir şekilde kazançların kardan değil ganimetlerden ayrılması istenirken Şîa humusu zekât gibi mali bir vergi olarak şart koşmuştur. Yazar siyer kitaplarında ve imamların döneminde bulunmadığını belirttiği humus uygulamasının halk arasında yerleştirilmesi amacıyla imamların hakkı olan humusu ödemedikleri takdirde korkutmak suretiyle ağır yaptırımlar uygulandığını belirtmiştir. Fakihin gaib imamın naibi olarak velayeti temsil etmesi şeklindeki **velayet-i fakih** konusunda ise yazar oldukça muhalif bir tutum sergilemektedir. Bu düşüncenin Hıristiyanlıktan geçtiğini, Şîi âlimler eliyle temellerinin atıldığını ve Safevilerle birlikte uygulamaya konduğunu iddia etmektedir.

Musa el-Musevî Şîilerin kabirleri ziyaret etme gelenekleri hususunda ağır eleştiriler yöneltmektedir. Şîa'nın mezar ziyaretlerini siyasi, kültürel ve mezhepsel bir vasıta haline getirdiğini, ziyaret esnasında Kur'ân'dan bir dua değil, *ziyaret* adı verilen dua mecmualarını okuduklarını, bunların içerisinde Hulefâ-yi Râşidîn'e yönelik hakaretler barındırdığını söylemektedir. Yazar

Şiîleri bir faydası olmayan pasajları mezar başında tekrar etmeyi terk ederek Kur'ân'dan pasajları okumaya çağırmaktadır.

Kerbela yıldönümlerinde Şiîlerin başlarını kılıçla yarmaları ve omuzlarına zincirlerle vurmaları da yazar tarafından yanlış bulunmaktadır. el-Musevî bu uygulamanın İngilizler tarafından Şîa'nın cehaletinden ve Hz. Hüseyin'e olan sevgisinden faydalanarak Hindistan'daki Şiîlere öğretildiğini ve daha sonra tüm Şîî dünyaya yayıldığını iddia etmektedir. Ona göre İngilizler yakın zamana kadar Tahran ve Bağdat'taki törenleri finanse etmek suretiyle, Şîî Müslümanları cahilce ve vahşi uygulamalarda bulunan kişiler olarak dünyaya servis etmekte ve bunu Müslüman coğrafyaları sömürmesine mazeret kılmaktadır.

Şîa'nın diğer İslam fırkalarından farklı olarak **ezana** bazı eklemeler yapması ve özellikle *eşhedü enne aliyyen veliyullah* ifadesi hakkında yazar rahatsızlığını dile getirmektedir. Bu ifadelerin diğer bidatler gibi büyük gaybetten sonra ezana dahil edildiğini, Safevi Devleti ile resmiyet kazandığını söylemektedir. Yazar ezanın Hz. Peygamber'den gelen tevkifi bir sünnet olduğunu, herhangi bir ekleme ve çıkarmanın mümkün olmadığını ifade etmekte, üçüncü şahadetin Şîa'nın şiarlarından biri olduğu şeklindeki itiraza ise Şîa ve İslam'ın başka şeyler olmadığı, dolayısıyla tanınması için başka bir şîara ihtiyacı da olmadığı şeklinde cevap vermektedir.

Oldukça tartışmalı konulardan biri olan ve diğer fırkalardan farklı olarak Şiîlerce benimsenen, geçici evlilik şeklinde ifade edilebilecek **mut'a nikâhı** meselesi, el-Musevî'nin karşı durduğu uygulamalardan biri olarak eserde yer bulmaktadır. Yazar mut'a nikâhının Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir döneminde caizken Hz. Ömer döneminde yasaklandığı iddiasına karşılık Hz. Ali'nin hilafeti döneminde de yasağın kaldırılmamış olmasını delil göstermektedir. Ayrıca mut'a nikâhını psikolojik yönüyle de ele alarak, kadının onurunu zedeleyici bir uygulama olduğunu belirtmektedir. Yazar normal nikâh ile mut'a nikâhının şartlarına yer vererek normal nikâhın evlenme ve boşanmadaki koruyucu şartları karşısında mut'a nikâhının şartlarının kadını korumadığını söylemiştir.

Yine Şîa'nın alamet-i farikalarından olan **Hz. Hüseyin toprağına secde etmek** uygulamasının bidat olduğunu söyleyen yazar, Hz. Hüseyin'in mezarına 15 zira yakın olunması durumunda yolcuların namazlarını tam kılmalarının caiz olduğu şeklinde fakihlerce verilen fetvayı da bidat saymaktadır. Ona göre fakihlerin Hz. Peygamber döneminde olmayan böylesi bir uygulamaya dair fetva vermeleri ve bununla yetinmeyip Kerbela toprağından yapılan bir taş şart olarak sunmaları yeni bir din oluşturdukları anlamına gelmektedir.

Yazar **Cuma namazı** konusundaki tavırları nedeniyle de Şîileri eleştirmektedir. Ona göre Cuma namazının farz kılınması hakkında açık bir nas olduğu halde Şîî fakihler uydurma olan imam rivayetlerine sığınarak imam gaibken Cuma namazının farziyyetinin kalktığı hatta bazen haram olduğuna dair fetvalar vermişlerdir. Yazar halen İran dışında pek çok Şîî camisinde Cuma namazının kılınmadığını belirterek bunun İslam birliğine zarar verdiğini vurgulamaktadır. Şîa'nın namazlar hususundaki farklı bir uygulaması olarak **namazların cem edilmesini** de eleştirmekte, Şîî fakihlerin çoğunluğunun namazları vaktinde kılmanın müstehap olduğuna ilişkin fetvalarına rağmen Şîîlerin bugün namazlarını 3 vakitte kılmalarını yanlış bulmaktadır. Tashih başlığı altında yazar tüm Şîîleri namazlarını Hz. Peygamber, Hulefâ-yi Râşidîn ve imamların döneminde olduğu şekliyle 5 vakit içerisinde kılmaya çağırılmaktadır.

Kur'ân'ın tahrifi konusunda ise el-Musevî bazı Şîî alimlerin Kur'ân'ın tahrif edildiğini kabul etmelerini eleştirmektedir. Ona göre Kur'ân hakkında böylesi bir şüpheyi dillendirmek İslam'ın en temel kaynağına yapılan bir saldırıdır. Hz. Ali'nin, hilafeti döneminde Müslümanların elinde bulunan Kur'ân nüshasını kabul ettiğini belirterek bu iddiaları reddetmektedir.

Yazar Şîî imamların kıyamete yakın bir zaman dünyaya döneceğini ifade eden **rec'atın** kökeninin tenasüh fikrinden geldiğini iddia etmektedir. İmamların dünyaya intikam için geleceğini savunmanın imamları yüceltmek değil küçültmek olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi şeklinde tanımlanan **bedâ** fikrinin de Şîîliği bölmek isteyen İsmaili düşünceden sadır olduğunu, fikrin net olarak on ve on birinci imam zamanında sahneye çıktığını belirtmektedir. Ona göre bu fikri ortaya atanlar ilahi kudret ve sıfatlara bile dil uzatmışlardır.

İtikadi ve ameli hususlarda Şîa'ya ağır eleştiriler yönelten el-Musevî, Şîî rivayetlere de değinmektedir. Hicri 4. ve 5. yüzyıllarda yazılan kitaplarda Şîî ravilerce nakledilen rivayetlerin asıl amacının Şîî akideyi sağlamlaştırmak değil İslam'a zarar vermek olduğu şeklinde ciddi bir iddiada bulunmakta, Şîî imamların diliyle ravilerce aktarılan bu rivayetlerin diğer ekollerle Şîa arasında bir nefretin oluşmasına sebep olduğunu belirtmektedir. el-Musevî'ye göre tıpkı mevzu hadisler Hz. Peygamber hayatta iken değil, sonradan ihdas edildiği gibi uydurma Şîî rivayetler de imamlar döneminde değil büyük gaybetten sonra ihdas edilmiştir.

Bir Şîî olarak Şîa'ya sadece ameli değil itikadi noktalarda da zaman zaman ağır hakarete varan eleştiriler yönelten Musa el-Musevî Şîî alimlerce tepki göreceğini bildiği bu tashih hareketini bir eser kaleme alarak tüm Şîî

Müslümanlara ulaştırmayı amaçlamakta, bunu yaparken Şîî dünyanın diğer İslami ekoller ile arasındaki ihtilafın farkında olarak, dünya Müslümanlarının birliği için de Şîîlere çağrıda bulunmaktadır. Bu eserle o, Şîî ve Ehl-i Sünnet arasındaki ihtilafın bitmesinin sadece teorik boyutuyla değil namazların cem'i, cuma namazı, humus gibi pratik boyutuyla da sağlanmasını temenni etmektedir.

Şîî'nin diğer mezheplerden farklı olarak benimsediği ve el-Musevî'nin eleştiriye tabi tuttuğu bazı pratikler bir kenara bırakıldığında Hz. Peygamber'den sonra hilafetin ve imametin Hz. Ali ve evlatları kanalıyla gaip imam Mehdi Muntazar'a kadar ulaşması ve bunun Allah'ın tayin etmesi ile olduğuna inanılması gibi mezhebin temel taşı sayılabilecek bir düşüncenin reddi ve delillerle çürütülmeye çalışılması Şîî açısından büyük bir itirazı ifade etmektedir. Bu itirazın Necef medresesinde yetişmiş ve önemli Şîî alimlerden birinin torunu tarafından yapılması kanaatimizce eseri anlamlı ve önemli kılmaktadır. Şîî'nin bugün benimsediği görüşlerin tersine ve hatta oldukça zıt iddialar içeren bu eser, konunun ilgililerince Şîî düşüncenin temel meselelerinin öğrenilmesinin ardından okunmalı ve tartışılmalıdır. Ayrıca Şîî düşüncüyü diğer ekollerden ayıran noktaları öğrenmek isteyenler için de eser faydalı malumatlar içermektedir. Oldukça sınırlı kaynağa atıf yapan ve akademik bir üslupla yazılmayan eser bu yönleriyle, tüm Şîîlere hitap eden bir reddiye yahut bir manifesto mahiyetinde değerlendirilebilir. Son olarak eser tercümesinde kavram, kişi ve eser isimlerinde görülen bazı hatalar diğer baskılarda dikkat edilerek gözden geçirilmelidir.